

7. ZÁJMENA PRONOMINA

7. 1. Obecná charakteristika a funkce zájmen

Podle pojetí B. Zavadila jsou zájmena: „rozšiřujícím slovním druhem (*amplifikátorem*) a funkčně slouží především k vyjádření substituce (nahrazují syntakticky podstatné a přídavné jméno), obou forem ukazování, tj. deixe (vnějazykové, typ *tenhle, tamten*) a anafory (typ *ten, ta, on*).“²⁹³

Deiktickou funkcí se rozumí funkční rys „spočívající ve schopnosti okurenčně²⁹⁴ poukazovat přímo k různým částem mimojazykové skutečnosti (ontologickým referentům)-pak mluvíme o tzv. situační deixi neboli vlastním ukazování, vnější deixi či *exofore*, anebo k okurenčním významům jazykově pojmenovaným v jazykovém kontextu - pak mluvíme o kontextové deixi, neboli odkazování, vnitřní deixi či *endofore*.“²⁹⁵ Prostředky, které deiktickou funkci plní, nazýváme obecně *deiktory* (deiktická slova). Ta se neomezují jen na zájmena, nýbrž prostupují několika slovními druhy. Jádro dektorů tvoří deiktická substantiva a adjektiva. Patří k nim ale také deiktická adverbia, deiktické číslovky a některá obecně relační adjektiva, u nichž je nesnadné rozhodnout, zda významově patří ještě k adjektivům nebo spíše už k zájmenům.“²⁹⁶

B. Zavadil dělí deiktory podle funkce do tří skupin: *komunikativně situační, deiktickou funkci kontextovou a deiktickou funkci specifikační*.²⁹⁷

Deixe *komunikativně-situační (exoforická)* spočívá v „přímém (*exoforickém*) ukázání na ontologický referent“²⁹⁸ v podmínkách konkrétní komunikační situace a v jeho uvedení do souvislosti s jedním ze tří konstitučních prvků této situace: s emitentem neboli původcem sdělení (portugalsky „emissor“ nebo „locutor“), s recipientem (neboli adresátem sdělení, portugalsky „interlocutor“) a s předmětem sdělení (nevztaženým ani k emitentovi, ani k recipientovi).“²⁹⁹

293 B. Zavadil, P. Čermák (2010:368-369).

294 Okurenčně = v závislosti na parolové realizaci, tedy na individuálním, konkrétním sdělování. Je to termín J. Šabršuly, který se nechal inspirovat francouzským substantivem occurrence „výskyt“ apud. B. Zavadil, P. Čermák (2010:27).

295 B. Zavadil, P. Čermák (2010:369).

296 Tamtéž.

297 Tamtéž.

298 Mimojazyková skutečnost, která se vztahuje k danému znaku.

299 Tamtéž.

Typickým deiktorem v portugalštině jsou ukazovací zájmena (demonstrativa): *esta/este, essa/esse, aquela/aquela*. Komunikativně situační deiktickou funkci plní také zájmena osobní (*eu, tu, ele,...*) a zájmena přivlastňovací (*meu, teu, seu livro*).

V portugalštině je situační deixe pevně spojena s místními demonstrativními adverbii a demonstrativními zájmeny úzce souvisí s přítomností dané osoby v místě a čase promluvy: *eu* → *este* → *aqui*, *tu* → *esse* → *aí*, *ele* → *aquela* → *ali*). U demonstrativních adverbii časových je tento vztahový systém zjednodušen: *agora- neste momento, então - nesse/naquela momento*.

Komunikativně situační deixe těsně souvisí s **identifikační funkcí**, která vztahuje jazykový projev jednoznačně k určitým prvkům mimojazykové reality. Podle způsobu identifikace mimojazykové reality pak B. Zavadil dělí deiktory na autodesignátory a kodesignátory: deiktory, které identifikují samostatně (*isto, isso, aquilo, assim, aqui, aí, ali, acolá*) se nazývají **autodesignátory** a deiktory, které identifikují pouze ve spojení s denominátory (*este livro, essas cidades, aquela tarde*), se nazývají **kodesignátory**.³⁰⁰

Deixe kontextová (endoforická) pak spočívá „v odkazu k jazykově pojmenovaným designátům ve sdělení. Podle směru, kterým je odkazování orientováno, rozlišujeme kontextovou deixi anaforickou (zpětně odkazovací, regresivní) a kontextovou deixi kataforickou (předjímací, anticipační, preparativní, progresivní).“³⁰¹ Vlastními prostředky kontextové deixe mohou být zájmena odkazovací (např. posesiva: *nosso vizinho*), zájmena osobní či tzv. náměstky (substituty) jiných slov (přídavná jména, člen, apod).

Deixe specifikační stejně jako v případě členu, spočívá „ve specifikaci okurenčních významů jazykových pojmenování.“ Specifikátory blíže určují (ukazují v širokém slova smyslu), zda jde o „význam obecný, referenčně neurčitý, nebo o význam identifikačně konkrétní, referenčně určitý.“³⁰² K dektorům **neurčitě specifikačním** patří: **interrogativa, relativa a indefinita**. K dektorům určitě specifikačním patří: **delimitativa** (deiktory vymežovací), která je možno dále rozdělit na **identifikátory** (*mesmo*), **totalizátory** (*todo*) a **negátory** (*nenhum*).³⁰³

Deiktická funkce zájmen je pak doprovázena „různými významovými odstíny vztahové povahy, jako jsou **personálnost, reflexivnost, demonstrativnost, diaforičnost, posesivnost, interrogativnost, relativnost, delimitativnost** (identifikace, totalizace a negace) a **neurčitost**.“³⁰⁴

300 Tamtéž.

301 B. Zavadil, P. Čermák (2010:371).

302 Tamtéž.

303 Tamtéž.

304 B. Zavadil, P. Čermák (2010:372).

7.2. Sémantická klasifikace zájmen

Základní sémantickou funkcí zájmen je: „realizovat situační nebo kontextovou deixi, případně specifikovat (konkretizovat) význam denominátorů.“³⁰⁵ Tuto funkci plní všechny deiktory, a to buď **substantivně** nebo **adjektivně** a podle morfosyntaktických vlastností se pak dělí zájmena na zájmena substantivní a adjektivní.³⁰⁶ Existuje 6 tříd zájmen: **zájmena osobní** (s převažující funkcí deixe komunikativně-situační), **zájmena ukazovací** (také s převažující funkcí deixe komunikativně-situační), **zájmena přivlastňovací** (s převažující funkcí deixe komunikativně-situační) a **zájmena tázací, vztažná a neurčitá**, u kterých převládá funkce specifičká.

7.3. Osobní zájmena

K hlavním druhům patří v portugalštině zájmena osobní. Jde to tzv. personalia (portugalsky „pronomes pessoais“), která jsou substantivní povahy a jejichž funkcí je: „odkazovat v podmínkách konkrétní komunikační situace k jednomu z participantů – účastníků výpovědní situace: emitentovi, recipientovi nebo předmětu sdělení.“³⁰⁷

Osobní zájmena mají gramatickou kategorii osoby a čísla. Po stránce výrazové jsou vybaveny tvary, které plní syntaktickou funkci podmětu (portugalsky „pronomes retos“³⁰⁸ pessoais“), nebo funkci předmětu (tzv. „pronomes clíticos“), které mohou mít funkci předmětu přímého, nepřímého nebo funkci objektivu. Jako jediný slovní druh má tedy i syntetické tvary pádové. Zájmena objektová navíc mají zvláštní tvary pro postavení přízvučné (po předložkách) a nepřízvučné (příklonné, klitické).

305 Tamtéž.

306 Tamtéž.

307 Tamtéž.

308 Podle starého pravopisu psáno *recto*.

číslo	os.	osobní zájmeno podmětne	osobní zájmeno předmětné a objektivní			
			Předmětné- nepřízvučné		objektivní	
			3.p.	4.p.	přízvučné	nepřízvučné- příklonné „com“
sing.	1	<i>eu</i>	<i>me</i>	<i>me</i>	<i>mim</i>	<i>comigo</i>
	2	<i>tu</i>	<i>te</i>	<i>te</i>	<i>ti</i>	<i>contigo</i>
	3	<i>ele</i>	<i>lhe</i>	<i>o</i>	<i>ele</i>	<i>com ele</i>
	<i>ela</i>	<i>a</i>		<i>ela</i>	<i>com ela</i>	
oslovovací formule	<i>você</i>	<i>o, a</i>		<i>si</i>	<i>consigo</i>	
	<i>o senhor</i>	<i>o</i>		<i>si (o senhor)</i>	<i>consigo (com o senhor)</i>	
	<i>a senhora</i>	<i>a</i>		<i>si (a senhora)</i>	<i>consigo (com a senhora)</i>	
plural	1	<i>nós</i>	<i>nos</i>	<i>nos</i>	<i>nós</i>	<i>connosco</i> ¹
	2	<i>vós</i>	<i>vos</i>	<i>vos</i>	<i>vós</i>	<i>convosco</i>
	3	<i>eles</i>	<i>lhes</i>	<i>os</i>	<i>eles</i>	<i>com eles</i>
	<i>elas</i>	<i>as</i>		<i>elas</i>	<i>com elas</i>	
		<i>vocês</i>	<i>vos</i>		<i>vocês</i>	<i>com vocês</i>
oslovovací formule	<i>os senhores</i>	<i>vos</i>			<i>os senhores</i>	<i>convosco</i>
	<i>as senhoras</i>				<i>as senhoras</i>	<i>convosco</i>

1) Podle nového pravopisu je možné fakultativně psát *connosco* i s jedním n: *conosco*.

2) Za spisovnější je považován tvar „lhes“, ale oba dva tvary se používají v běžném jazyce.

7.3.1. Podmětná zájmena

Používání podmětových tvarů zájmen, tzv. „*pronomes pessoais retos*³⁰⁹“, podobně jako v češtině, jsou používána spíše při důrazu, který lze zesílit použitím „*mesmo*“ nebo „*próprio*“: „*O João mesmo falou comigo.*“ (Sám Jan se mnou mluvil.) „*Eu própria não estou de acordo.*“ (Já sama nesouhlasím.), apod.

Podmětná zájmena se používají často v kontrastním koordinačním (souřadném) syntaktickém vztahu: „*Eu falo com o João e tu falas com a Maria.*“ (Já si promluvíím s Janem a ty s Marií.).

Přestože jsou slovesné morfologické exponenty osoby dostatečné k identifikaci osoby a čísla, používá se zájmen podmětných často tam, kde není dostatečně rozlišena 1. a 3. osoba singuláru (*eu, ele, ela*), kde je třeba odlišit rod třetí osoby (*ele x ela*), anebo v případě osobního infinitivu, který slouží jako kondenzátor vedlejších vět a jehož podmět je odlišný od věty vedlejší: „*É bom ela falar com o médico.*“

Podmětné zájmeno **eu** je zájmenem první osoby jednotného čísla. Toto zájmeno může být také substantivizováno na „*o eu*“, v plurálové podobě „*os eus*“. Tyto tvary se používají ve významu osoby, osobnosti: *os eus individuais* „*individuální já*“.

Podmětné zájmeno **tu** je zájmenem druhé osoby jednotného čísla a vyžaduje také sloveso ve druhé osobě jednotného čísla. Používá se při oslovování ve druhé osobě jednotného čísla, tedy v tzv. tykání. Je tedy výhradně používáno ve familiárním a neoficiálním stylu a slouží k oslovení druhé osoby/recipienta, kterého mluvčí/emitent zná anebo který je mladší než emitent. V brazilské portugalštině je oslovení pomocí *tu* dialektologicky vymezeno, především na oblasti jižní Brazílie.

Podmětné zájmeno **ele, ela** je zájmenem třetí osoby jednotného čísla a vztahuje se k osobám či věcem buď ženského (*ela*) nebo mužského rodu (*ele*).

Tvar **você** je svou významovou funkcí tvarem 2. osoby, morfologicky i syntakticky se však chová jak zájmeno 3.os.sg. Spojuje se s verbálními tvary ve 3. osobě. Tento tvar v evropské portugalštině slouží pro účely méně formálního vykání druhé osobě, které si emitent nepřeje tykat a která je přibližně stejné věkové kategorie. Emitent jej používá také v případě, že si nepřeje tykat mladší osobě. Emitent mladší by neměl tohoto tvaru používat pro oslovení starší osoby. Takové použití je velmi neuctivé. Osoby starší se pak nejčastěji oslovují formulemi: *o senhor/a senhora* nebo tituly: „*O professor podia desculpar-me?*“ (Pane profesore, mohl byste mě omluvit?); „*O senhor doutor vai receitar-me antibióticos?*“ (Pane doktore, vy mi předepíšete antibiotika?).

309 Podle starého pravopisu: *recto*.

Zájmeno *você* se v brazilské portugalštině běžně vyskytuje při tykání druhé osobě, přičemž však platí shoda se slovesem ve třetí osobě jednotného čísla. V některých oblastech se však používá pro tykání zájmena *tu*, jako například v jižních a v severních částech Brazílie.³¹⁰

Oslovovacích formulí „**o senhor**“ a „**a senhora**“, lidově *o sor/a sora*, které v doslovném překladu znamenají „pán“, „paní“, slouží jako vykací formule. Tvarů „*minha senhora*“, „*sim, senhor*“, „*sim, senhora*“ se používá velmi často při běžných komunikačních situacích jako dovětek. Tvarů *Exceletíssimo Senhor Embaixador*; *Prezado Senhor Doutor*; *Prezada Senhora Professora Doutora* se používá jako oslovovacích formulí v úvodních částech oficiálních dopisů nebo ve slavnostně řečnických textech.

Zájmeno **nós** je tvarem první osoby množného čísla, který se tvoří supletivně, nikoli morfologicky. V některých typech textu, kde je toto zájmeno emfaticizováno, se může vyskytnout s velkým písmenem. Je inkluzivním plurálem první osoby a vyžaduje shodu se slovesem v osobě a čísle. Exkluzivní plurál první osoby množného čísla v portugalštině neexistuje. V některých typech textu, jako například v textech vědeckých, nahrazuje první osobu jednotného čísla (hovoří se o plurálu skromnosti).

Zájmeno **vós** je tvarem druhé osoby množného čísla, který je rovněž tvořen supletivně, nikoli morfologicky (tedy ne pomocí *tu*). Vyžaduje shodu se slovesem ve druhé osobě množného čísla. Tvar *vós* se dříve používal jak k oslovení jednoho recipienta, tak k oslovení více recipientů zároveň. Jde o vykací zájmeno vyjadřující úctu a respekt mluvčího k posluchači. Přestože je v dnešní době jeho používání velmi omezeno a je vnímáno jako knižní a archaické, dochovalo se v severních dialektech Portugalska anebo v liturgických či slavnostních a obřadních textech. Dostupné učebnice a některé gramatiky současné portugalštiny s tímto zájmenem již nepočítají a do fondu portugalských osobních zájmen jej již většinou nezahrnují.

310 Občas se vyskytuje hovorově *você* se slovesem ve druhé osobě jednotného čísla, ale tato inkongruence je vnímána jako nespisovná.

Oslovovací tvar „**você**“ je vytvořen morfologicky z jednotného čísla tvaru *você* a je používán pro účely familiárního tykání či neformálního vykání v množném čísle. Stejně jako tvary *eles*, *elas* které byly vytvořeny také morfologicky, vyžaduje shodu se slovesem ve třetí osobě množného čísla. Pro účely vykání v množném čísle se stejně jako ve třetí osobě jednotného čísla používá oslovovacích tvarů **os senhores/as senhoras**.

Kromě nich existují také další: *vossa/vossa: vosmecê/ vomecê/ vossemecê*. Ty se používají pro účely neformálního vykání v lidovém a rodinném prostředí. Pro účely vykání v lidové a v mluvené řeči, které je určeno především ženám vyššího postavení, se používá honorifika *Vosselência/Vossência*, ve formální řeči pak *Vossa Excelência*.

Portugalština má tedy rozvinutější systém osobních zájmen, než například některé jazyky germánské (angličtina či němčina) nebo než například francouzština. Příkladem jazyka s velmi bohatým repertoárem zdvořilostních vztahů je japonština:³¹¹ „Tzv. honorifika, která jsou pro evropské jazyky spíše okrajovou záležitostí, vyjadřují různé vztahové rozdíly mezi mluvčím a posluchačem. Bohatě rozvinutá jsou například v japonštině, kde se lze setkat až se sedmi zájmeny pro funkci „já“ k vyjádření skromnosti, autority, apod.“³¹²: *boku* (já= neformální, zvláště používáno muži), *watakuši* (chápáno jako velmi zdvořilé od muže), *wataši* (formálně od muže, neutrálně od ženy), *atakuši* (snobsky od ženy, řídce od muže), *ataši* (kolokviální obvykle od ženy), *waši* (nářeční od muže, zvláště staršího), *ore* (hovorově od muže).³¹³

7.3.2. Klitická zájmena nepřízvučná

Zájmena předmětová (**objektová – příklonná klitika**) vyjadřují v nepřízvučném postavení „personální deixi“³¹⁴ a syntakticky plní funkci přímého nebo nepřímého předmětu. Naše pojetí pádu nám dovoluje chápat je tedy jako tvary akuzativu a dativu.³¹⁵

Objektová klitika se staví standardně za přízvučné sloveso a v této enklitické pozici se s nimi pojí spojovací čárou. Za určitých okolností však dochází k tzv. proklizi, tedy k postavení klitika před slovesný tvar, a to pokud věta obsahuje v pozici před slovesem **negátor**: *encontraram-se x não se encontraram*; **interogativ**: *O que é que lhe diz? Onde o encontrou?*; **spojky**: *Não diz onde o encontrou Não diz que o tem*; a **některá příslovce**: *já*,

311 F. Čermák (1994:152).

312 F. Čermák (1994:35).

313 Tamtéž.

314 B. Zavadil, P. Čermák (2010:376).

315 Tamtéž.

também, logo, assim, ainda, todos, tudo, aqui: Conhece-o. x Já o conhece. Dizem-no. x Todos o dizem. Comeu-o.x Também o comeu?

Pokud se akuzativní klitické osobní zájmeno třetí osoby připojuje ke slovesnému tvaru končícímu na **-r, -s, -z, -m, -ão, -õe**, pak dochází v písmu k pravopisným změnám.

Zájmena nepřízvučná ve 4. pádě **o, a, os, as** nabývají tvarů **-lo, -la, -los, -las**, jsou-li připojena za slovesné tvary končící na **-r** (infinitiv), **-s** (2.os.jednotného čísla a 1.os. množného čísla) a **-z** (3.os.jednotného č. některých nepravidelných sloves). V přízvučných slabikách těchto slovesných tvarů se označuje přízvuk samohlásek **-a, -e** ► **á, ê**. Nad **-i** se přízvuk neoznačuje, protože jde o typickou samohlásku, na níž jsou ukončena oxytonní slova.

-r	<i>Vou comprar as laranjas</i>	→ * <i>Vou comprar-as</i>	→ <i>Vou comprá-las.</i>
-s ► -l	<i>Tu lavas os morangos</i>	→ * <i>Tu lavas-os.</i>	→ <i>Tu lava-los.</i>
-z	<i>Traz o livro amanhã</i>	→ * <i>Traz-o amanhã.</i>	→ <i>Trá-lo amanhã</i>

* agramatické (nespisovné) tvary.

K výjimce dochází u slovesa *querer* „chtít“ a *ter* „mít“. U slovesa *querer* se ke tvaru třetí osoby jednotného čísla (*quer*) připojuje **-e**. *Ele quer o bolo.* → **Ele quê-lo.* → *Ele quere-o.* U slovesa *ter* ve druhé osobě jednotného čísla (*tens*) dochází ke změně *tens*→*tem*, přičemž se klitické zájmeno mění na **-lo, -la**. *Tu tens a caneta?* → **Tu ten-la.* → *Tu tem-la.*

Je-li slovesný tvar zakončený na nazální diftong, t.j. **-am, -em, -ão** (koncovky 3.os. množného čísla různých slovesných časů a způsobů), nabývají předmětová zájmena tvarů **-no, -na, -nos, -nas**:

-m	<i>Façam o trabalho.</i>	→ * <i>Façam-o.</i>	→ <i>Façam-no.</i>
-ão ► n	<i>Eles dão as informações,</i>	→ * <i>Eles dão-as.</i>	→ <i>Eles dão-nas.</i>
-õe	<i>Põe o chapéu,</i>	→ * <i>Põe-o.</i>	→ <i>Põe-no.</i>

* agramatické (nespisovné) tvary.

Pokud se ke slovesu připojuje zároveň dativní a akuzativní zájmeno, pak dochází v těchto kombinacích k tzv. stahování:

4.p. →		o	a	os	as
3.p.	me	<i>mo</i>	<i>ma</i>	<i>mos</i>	<i>mas</i>
	te	<i>to</i>	<i>ta</i>	<i>tos</i>	<i>tas</i>
	lhe	<i>lho</i>	<i>lha</i>	<i>lhos</i>	<i>lhas</i>
	nos	<i>no-lo</i>	<i>no-la</i>	<i>no-los</i>	<i>no-las</i>
	vos	<i>vo-lo</i>	<i>vo-la</i>	<i>vo-los</i>	<i>vo-las</i>
	lhes	<i>lho</i>	<i>lha</i>	<i>lhos</i>	<i>lhas</i>

V případě stažených zájmenných tvarů se však neuplatňují výše uvedené pravopisné změny. Co se týče jejich postavení ve větě, pak však zaujímají úplně stejnou pozici jako dativní a akuzativní klitická zájmena. Klitická zájmena akuzativní se používají se slovesy tranzitivními přímými (*ajudar, ver, acusar, apod.*), klitická zájmena dativní se pak používají se slovesy tranzitivními nepřímými, které se pojí s dativním podstatným jménem pomocí předložky (*ferir, telefonar, apod.*). Tvar **vos** plní dativní a akuzativní funkci původně nahrazoval *vós* ve třetím pádě (= *a vós*). Dnes se však může vztahovat také k nominativnímu tvaru *vocês* stejně jako zájmenné tvary varianta **lhes/os-as**, které jsou vnímány jako spisovnější, protože se vztahují gramaticky ke třetí osobě. Tendence nahrazovat klitikem **vos** klitické **lhes** je ale často odsuzována. Kritikové tak navrhují používat *mostrar-lhes-ei a minha casa* místo, *mostrar-vos-ei a minha casa*. Na straně druhé ale slovník *Dicionário de Língua Portuguesa Contemporânea da Academia das Ciências de Lisboa* považuje zájmeno *vos* za standardní a gramaticky správný také v akuzativním spojení, přestože u něj dochází k posunu gramatické osoby. Navíc může vyjádřit rozdíl mezi 3. osobou plurálu formálního a neformálního vykání akuzativního tvaru: *vi-os/vi-as* (*viděla jsem Vás: vykání*) a *vi-vos* (*viděla jsem vás – tykáni*).

Za zmínku stojí také tvar „**me**“, který kromě dativního a akuzativního významu může mít také význam etického dativu: „*Não me toques no meu menino!*“ (*Nesahej mi na dítě.*).

7.3.3. Objektové tvary přízvučné

Objektové tvary přízvučné vyjadřují personální deixi v přízvučném postavení. V portugalštině se používají výhradně po předložkách.

číslo	os.	osobní zájmeno podmětné	osobní zájmeno předmětné a objektivní	
			objektivní	
			přízvučné	aglutinované tvary
sing.	1	<i>eu</i>	<i>mim</i>	<i>comigo</i>
	2	<i>tu</i>	<i>ti</i>	<i>contigo</i>
	3	<i>ele</i>	<i>ele</i>	<i>com ele (zvratně consigo)</i>
		<i>ela</i>	<i>ela</i>	<i>com ela (zvratně consigo)</i>
		<i>você</i>	<i>si</i>	<i>consigo</i>
oslovovací formule		<i>o senhor</i>	<i>si (o senhor)</i>	<i>consigo (com o senhor)</i>
		<i>a senhora</i>	<i>si (a senhora)</i>	<i>consigo (com a senhora)</i>
plural	1	<i>nós</i>	<i>nós</i>	<i>connosco</i> ¹
	2	<i>vós</i>	<i>vós</i>	<i>convosco</i>
	3	<i>eles</i>	<i>eles</i>	<i>com eles (zvratně consigo)</i>
		<i>elas</i>	<i>elas</i>	<i>com elas (zvratně consigo)</i>
		<i>vocês</i>	<i>vocês</i>	<i>com vocês</i>
oslovovací formule		<i>os senhores</i>	<i>si (os senhores)</i>	<i>convosco</i>
		<i>as senhoras</i>	<i>si (as senhoras)</i>	<i>convosco</i>

1) Podle nového pravopisu je možné fakultativně psát *connosco* i s jedním n: *conosco*.

Pouze zájmena **eu**, **tu** a oslovovací tvary **você**, **vocês**, **o senhor/a** mají supletivní tvary. Ostatní přízvučné objektové tvary jsou shodné s tvary podmětnými.

Předložky **inclusive**, **exceto**, **salvo**, **menos**, **afora**, **fora**, **tirante** (kromě, vyjma) se používají s nominativními tvary zájmen: *salvo eu*, *inclusive tu*, *salvo tu*.

U předložky **entre** lze fakultativně použít nominativu nebo objektivu **entre tu** a **eu** / **entre eu** a *o segurança* / **entre mim** a *o mundo*; **entre eu** a *o outro*/**entre mim** a *o próprio* a *Luís Filipe*.

Předložka **até** mění význam podle toho, zda bylo použito zájmeno nominativní nebo objektivní. „**Até eu**, *que sou muito trabalhador, fiquei cansadíssimo.*“ (Dokonce i já, který jsem velmi pracovitý, jsem byl velice unavený.); „**Ele chegou até mim.**“ (Přišel ke mně.).

Zajímavý je také tvar objektivní **si**, který se vztahuje ke třetí gramatické osobě jednotného i množného čísla a k tvarům *você/vocês/ o senhor/a senhora/os senhores/as senhoras*. Může být použito jak ve zvrtném tak v nezvrtném významu: *Ele não tem problemas em sair de si* [= dele]; *Os rapazes tomaram o dinheiro para si* [= para eles]). Může se ale vztahovat také k *você(s)* (ex.: *você não tem problemas em sair de si* [= de você]; *Vocês tomaram o dinheiro para si* [= para vocês]).

Ve spojení s předložkou *com* se uchovaly stažené aglutinované tvary *comigo, contigo, consigo, conosco (connosco), convosco*. Je třeba rozlišit zvrtný tvar *consigo* od nezvrtného významu *com ela*: *Ela trouxe o irmão consigo* [= com ela]; *Levaram o material consigo* [= com eles] ou ex.: *O seu irmão veio consigo* [= com você/com o senhor]?: *Vocês levaram o material consigo* [= com vocês]). Ale *Eu vou com ela. Ela foi com ele. Ele falou consigo mesmo*. atd.

V brazilské portugalštině převažuje tvar *com você, com vocês* nad tvarem *consigo*.

Tvary *nós* a *vós* se vyskytují v konstrukci *com nós* a *com vós* v případě, že nominativních tvarů je použito s *ambos, mesmos, outros, próprios* nebo s číslovkou: *Decidiu que ia com nós os três. Discutiu com todos nós. Concordo com vós os três*. (archaické, knižní). *Falou com todos vós* (formální, vyšší styl, knižní).

7.3.4. Zvrtná zájmena

Zvrtné (reflexivní) zájmeno (portugalsky „pronomine reflexivo“) je zvláštním případem osobního zájmena objektového (nemá subjektivní tvar), jehož funkcí je vyjadřovat totožnost gramatického subjektu a objektu věty: *Eu chamo-me. Ele chama-se*. Portugalština má specifický tvar jen pro 3.os.sg. a pl.: *ele chama-se, eles chamam-se*.

Stejně jako ve španělštině, také v portugalštině: „zvrtné zájmeno může být přímým předmětem slovesa anebo jen morfologickou součástí slovesa: v tom případě jde o tzv. reflexivum tantum, kdy zvrtné zájmeno neplní větněčlenskou funkci předmětu, ale je závaznou součástí slovesného tvaru.“³¹⁶ Jako příklad můžeme uvést: *arrepender-se* „litovat se“, *queixar-se* „stěžovat si“, *gabar-se* „vychvalovat se, chlubit se“, apod.

7.4. Zájmena přivlastňovací

316 B. Zavadil, P. Čermák (2010:377).

Kategorie přivlastňování se vyjadřuje v portugalštině používáním posesivních pronomín a přivlastňovacího genitivu. Přivlastňovací zájmena (portugalsky „pronomes possessivos“) jsou v portugalštině adjektivní povahy, mají tetramorfni strukturu a jejich funkcí je, stejně jako ve španělštině: „identifikovat v podmínkách konkrétní komunikační situace její komponenty (emidenta, recipienta a předmět sdělení) jakožto nositele vztahu přináležitosti, tj. přivlastnění v širokém slova smyslu (do něhož vedle vlastnění samého vstupuje také přisuzování něčeho)“.³¹⁷

Zájmena přivlastňovací mají kategorii osoby, čísla a rodu. U třetí osoby se tvoří posesivum přivlastňovacím genitivem, vyjádřeným předložkou „de“ a nominálním *ele*, *ela*. I zde však může být použito tvaru *seu*, *sua*, *seus*, *suas*, pokud jednoznačně poukazují na nominální tvar: *ele*, *ela*.

os.	č	singular		plural		
		rod	ženský	mužský	ženský	mužský
<i>eu</i>	sg		<i>meu</i>	<i>minha</i>	<i>meus</i>	<i>minhas</i>
<i>tu</i>			<i>teu</i>	<i>tua</i>	<i>teus</i>	<i>tuas</i>
<i>você</i>			<i>seu</i>	<i>sua</i>	<i>seus</i>	<i>suas</i>
<i>ele</i>			<i>dele /sua</i>	<i>dele/seu</i>	<i>dele /suas</i>	<i>dele/seus</i>
<i>ela</i>			<i>dela/sua</i>	<i>dela/seu</i>	<i>dela/suas</i>	<i>dela/seus</i>
<i>nós</i>	pl		<i>nosso</i>	<i>nossa</i>	<i>nossos</i>	<i>nossas</i>
<i>vós</i>			<i>vosso</i>	<i>vossa</i>	<i>vossos</i>	<i>vossas</i>
<i>vocês</i>			<i>seu/*vosso</i>	<i>sua/*vossa</i>	<i>seus/*vossos</i>	<i>suas/*vossas</i>
<i>eles</i>			<i>deles/sua</i>	<i>deles/seu</i>	<i>deles/suas</i>	<i>deles/seus</i>
<i>elas</i>			<i>delas/sua</i>	<i>delas/seu</i>	<i>delas/suas</i>	<i>delas/seus</i>

*správnější je však použití *seu/sua/seus/suas*. *Vosso*, *vossa* by mělo být použito především ve vztahu k osobám, kterým vykáme.

317 B. Zavadil, P. Čermák (2010: 382).

Zájmen **vosso**, **vossa** se používá ve zkratkách titulů a oslovovacích formulích:

<i>Vossa Alteza</i>	V. A.	<i>princové a knížata</i>
<i>Vossa Eminência</i>	V. Ema.(s)	<i>kardinálové</i>
<i>Vossa Reverendíssima</i>	V. Revma.(s)	<i>biskupové a kněží</i>
<i>Vossa Excelência</i>	V. Ex ^a (s)	<i>vysoce postavení, diplomatictí a vojenští úředníci</i>
<i>Vossa Magnificência</i>	V. Mag. ^a (s)	<i>rektoři univerzit</i>
<i>Vossa Majestade</i>	V. M.	<i>králové a královny</i>
<i>Vossa Majestade Imperial</i>	V. M. I.	<i>císařové</i>
<i>Vossa Santidade</i>	V. S.	<i>papež</i>
<i>Vossa Senhoria/Vossoria</i>	V. S. ^a (s)	<i>oslovení v obřadním textu</i>
<i>Vossa Onnipotência</i>	V. O.	<i>Bůh. Bože!</i>

Přivlastňovací zájmena se shodují s podstatným jménem v rodě a v čísle. Oproti češtině se ale portugalská přivlastňovací zájmena 3. osoby shodují v čísle a rodě nikoli s vlastníkem, nýbrž s přivlastňovaným předmětem: *o seu livro* „jeho, její, Vaše kniha“.

S posesivy se fakultativně používá člen určitý, popřípadě neurčitý (*um amigo meu* „jeden můj přítel“ *x o meu amigo* „můj přítel“ *x meu amigo* „můj přítel“). Při osloveních se však členu nepoužívá. Ve funkci jmenného přísudku se sponou, pokud stojí samostatně, se také člen nepoužívá. Přítomnost či nepřítomnost určitého členu s posesivy je ale také záležitostí převážně stylistickou a najdeme odchylky vysvětlitelné zálibou mluvčího, krajovými zvyklostmi, apod.

Přivlastňovací zájmena mohou stát před nebo za podstatným jménem a může jim předcházet buď určitý nebo partitivní člen nebo také zájmeno ukazovací, neurčité či záporné, nebo dokonce číslovka: *um nosso poema* „jedna naše báseň“, *um dos nossos poemas* „jedna z našich básní“, *este meu amigo* „tento můj přítel“, *nenhum seu amigo* „žádný váš přítel“, *muito meu amigo* „můj velký přítel“. Nikdy však nemůže být v kombinaci se členem a ukazovacím zájmenem: **o este meu amigo*.

Postponované posesivum se většinou nachází ve zvolacích konstrukcích: *Deus meu!* „Bože můj“, *Filha minha* „Děvče moje!“ atd. Ve spojení s jiným adjektivním zájmenem nebo číslovkou může být také použito v postpozici: *esta amiga minha/esta minha amiga*, *cinco amigos meus/cinco meus amigos*. Obecně platí, že použití posesiva v postpozici je příznakové.

Přivlastňovacích zájmen se používá také v různých ustálených a idiomatických vazbách:

Meu, minha: tvaru „meu“ se používá hovorově a lidově ve funkci vokativu: *Oi meu, diz-me as horas. Empresta-me a borracha, minha!* „Os meus“ se ve stejném stylu používá pro označení rodinných příbuzných a blízkých přátel: *Os meus são a minha preocupação. Tu és dos meus.* Ve vazbě „*Não tenho nada de meu*“ pak je idiomu použito ve významu *být chudý*.

Teu/tua: tvar „os teus“ označuje rodinné příbuzné a blízké přátele: „*Cumprimentos a ti e aos teus.*“ (Zdravím tebe a tvou rodinu.); „*Ele é um dos teus, não é?*“ (On je tvůj blízký přítel, že?). Ve vazbě „*Não tens nada de teu*“ pak je také idiomu použito ve významu *být chudý*.

Seu/sua: tvarů „os seus“ a „as suas“ se používá lidově /hovorově k označení rodinných příbuzných a blízkých přátel: „*Ele dá-se bem com os seus.*“ (On dobře vychází se svou rodinou:). Také se mohou vyskytnout ve významu příslušníků stejné strany, vyznavačů stejného náboženství apod. „*Aquele político e os seus roubaram tudo.*“ (Ten politik a jeho strana rozkradli vše.). Ve vazbě „*Não tem nada de seu*“ pak je stejně jako v předchozích příkladech idiomu použito ve významu *být chudý*. Také se velmi často používá v ustálených vazbách typu: „*O seu a seu dono.*“ (Dluhy si platíme, přáteli budme.) *Seu* je součástí kompozita *seu-vizinho* „prsteníček“.

Nosso/ nossa se používá v afektivním významu: „*Como está o nosso doentinho?*“ (Jakpak se má náš malý pacient?); „*Os nossos ganharam.*“ (Naši vyhráli.). Dále se používá také ve významu blízkých přátel: „*Ele é dos nossos, podes confiar nele.*“ (On patří k nám, můžeš mu věřit.). Velice často se používá tvaru „*nossa*“ jakožto zkráceného tvaru kompozita *Nossa senhora* „Panna/panenka Marie“. V neformálním jazyce pak tvoří expresivní prvek výpovědi: „*O tempo passa tão depressa, nossa.*“ (Ach bože, čas tak rychle letí.).

Vosso/ vossa se používá především ve významu skupiny, týmu pocházející ze stejného města, regionu či oblasti jako jsou ti, kterým vykáme: *Os vossos ganharam.* „Vaši vyhráli“.

7.5. Ukazovací zájmena

Zájmena ukazovací, tzv. demonstrativní, (portugalsky „*pronomes demonstrativos*“) jsou povahy adjektivní i substantivní a jejich funkcí je identifikovat mimojazykovou skutečnost vlastním ukazováním na základě komunikační situace. Plní tedy především „vlastní funkci deiktickou, přičemž poukazují na prostorové nebo časové umístění substance vzhledem k emitentovi a recipientovi. Na rozdíl od českých demonstrativ *tento, ten, tamten*, která vyjadřují jen různé stupně vzdálenosti, implikují portugalská ukazovací zájmena i vztah k příslušným osobám (jakožto gramaticky formalizovanému postižení účastníků komunikační situace)“³¹⁸: *este livro* „*tato kniha*“ implikuje vztah k první osobě (emitentovi), *esse livro* „*ta kniha*“ implikuje vztah ke druhé osobě (k recipientovi), *aquele livro* „*tamta kniha*“ implikuje vztah ke třetí osobě (k předmětu sdělení bez souvislosti s emitentem a recipientem).³¹⁹

Demonstrativa se morfologicky i syntakticky chovají většinou chovají jako adjektiva:“ mají tetramorfni strukturu, rozvíjejí substantivum a kongruují s ním v rodě a čísle“³²⁰. V substantivní funkci jsou amorfní³²¹ a mají tvary *isto, isso, aquilo*.

singular		plural		neutrál
maskulinum	femininum	maskulinum	femininum	
<i>este livro</i>	<i>esta caneta</i>	<i>estes livros</i>	<i>estas canetas</i>	<i>isto</i>
<i>esse livro</i>	<i>essa caneta</i>	<i>esses livros</i>	<i>essas canetas</i>	<i>isso</i>
<i>aquele livro</i>	<i>aquela caneta</i>	<i>aqueles livros</i>	<i>aquelas canetas</i>	<i>aquilo</i>

318 B. Zavadil, P. Čermák (2010:384).

319 Tamtéž.

320 Tamtéž.

321 Tamtéž.

Stejně jako člen, i tato ukazovací zájmena se předložkami **em** a **de** stahují v následující tvary:

<i>de + esta(s)</i>	▶ <i>desta(s)</i>	<i>de + este</i>	▶ <i>deste(s)</i>	<i>de + isto</i>	▶ <i>disto</i>
<i>de + essa (s)</i>	▶ <i>deessa(s)</i>	<i>de + esse</i>	▶ <i>desse(s)</i>	<i>de+isso</i>	▶ <i>disso</i>
<i>de + aquele(s)</i>	▶ <i>daquele(s)</i>	<i>de + aquela</i>	▶ <i>daquela(s)</i>	<i>de+aquilo</i>	▶ <i>daquilo</i>
<i>em + esta(s)</i>	▶ <i>nesta(s)</i>	<i>em + este</i>	▶ <i>neste(s)</i>	<i>em + isto</i>	▶ <i>nisto</i>
<i>em + essa(s)</i>	▶ <i>nessa(s)</i>	<i>em + esse</i>	▶ <i>nesse(s)</i>	<i>em+isso</i>	▶ <i>nisso</i>
<i>em + aquele(s)</i>	▶ <i>naquele(s)</i>	<i>em + aquela</i>	▶ <i>naquela(s)</i>	<i>em+aquilo</i>	▶ <i>naquilo</i>
<i>a + aquele(s)</i>	▶ <i>àquele(s)</i>	<i>a + aquela</i>	▶ <i>àquela(s)</i>	<i>a+aquilo</i>	▶ <i>àquilo</i>

Demonstrativa **este, esta, estes, estas, isto** se vztahují k osobám nebo věcem, které jsou blízké emitentovi nebo okamžiku výpovědi: „*Quem é este homem aqui?*“ (Kdo je ten muž?). K tomuto demonstrativu se vztahuje proadverbium *aqui* a *agora*. Kromě toho zastupuje příslovce *nyntí, dnes* nebo *letos* v časových údajích: *esta manhã= hoje de manhã, esta tarde = hoje à tarde, esta noite = hoje à noite, neste momento=agora*. Tvary *destes, destas* mají také význam „takový: „*Não posso dormir com um barulho destes.*“ (V takovém hluku se nedá spát.).³²²

Demonstrativa **esse, essa, esses, essas, isso** se vztahují k osobám nebo věcem bližším oslovenému než mluvčímu. K tomuto demonstrativu se vztahuje adverbium *aí*. Kromě toho se zájmena užívá při odkazu na předchozí výpověď nebo kontext: *Esse amigo é muito inteligente*. Při časových údajích se toto ukazovací zájmeno vztahuje k nepřilíživě vzdálené minulosti či budoucnosti (*nesse momento – v tu chvíli, nesse dia – v ten den*): „*Isso aconteceu em 1989.*“ (To se stalo v roce 1989.). „*Nesse ano terminou a guerra.*“ (V tom roce skončila válka.); Tvary **desses, dessas** mají také význam „takový“ „*Então eu ia fazer uma coisa dessas?*“ (Copak já bych mohl něco takového udělat?.) Tvaru *esse* se užívá i v hovorových obratech:

„*Ora essa!*“ (No tohle!); „*Essa é boa!*“ (No to je dobré!); „*Ainda mais essa!*“ (Ještě tohle nám scházelo!).

Demonstrativa **aquele, aquela, aqueles, aquelas, aquilo** se vztahují k osobám a věcem vzdáleným od mluvčího i od oslovené osoby³²³: „*Aqueles homens são já velhos.*“ („*Tamti muži už jsou staří*“). K tomuto demonstrativu se vztahuje adverbium *ali, acolá, lá*.

322 C.Cunha, L.Cintra (1999:330).

323 C.Cunha, L.Cintra (1999:330-331).

Označuje tedy vzdálenou minulost *naquele dia, naquela altura, naquele ano, atd. Aqueles acontecimentos não devem repetir-se. „Ony události se nesmí opakovat.“. Také *daqueles, daquelas* mají význam „*takový*“: *um homem daqueles – „takový člověk“*. V mnoha případech se *aquele* používá pro oživení vyprávění. Označuje něco nebo někoho časově vzdáleného, či vágně určeného: *„Naquele tempo a vida no campo era mais difícil.“ (Tehdy byl život na venkově mnohem těžší.)*. S předložkou *a* tvoří stažený tvar *àquele, àquela*: *Àquela hora ainda tudo dormia.“ V onu hodinu ještě všichni spali.“*. Toto demonstrativum může být také komponentem kompozita *aqueloutro*, které se používá v případě, že nechceme dvakrát použít *aquele/aquela*: *„Aqueles apanhavam maçãs, aqueloutros peras.“³²⁴ (Jedni sbírali jablka a druzí zase hrušky.)*. Demonstrativum *aquilo* je hojně používáno místo *isso* a má expresivní a emfatickou hodnotu: *„Eu já estava a contar com aquilo.“ (Já už jsem s tím počítal.)*; *„Aquilo é que era um guarda-redes.“ (To byl ale pořádný brankář!!)*. S předložkou *a* opět tvoří stažený tvar: *àquilo*: *Nunca prestes atenção àquilo que ele te diz. „Nikdy nevěnuj pozornost tomu, co ti říká.“**

Všechny tři typy demonstrativ se mnohou pojít se zájmeny *mesmo* a *próprio* a v tomto spojení mají emfatický charakter: *esse mesmo* „*přesně ten*“, *esse próprio* „*onen sám*“, *isso mesmo* „*přesně tak*“.

Ukazovací zájmena *este* a *aquele* mohou také zastupovat a poukazovat na dvě podstatná jména uvedená anaforicky v předchozí větě či v předchozí části věty. V tom případě *este* se vztahuje k bezprostředně předcházejícímu a *aquele* k dřívě uvedenému jménu: *„O Pedro e o Paulo pintam: este pinta bem, aquele pinta mal.“ (Petr a Pavel malují, Pavel maluje dobře, Petr špatně.)*

Mezi další ukazovací zájmena patří *o mesmo* „*týž, totéž*“ a *tal* „*tento, takový, taková věc, tato věc*“. *„Ele sempre diz o mesmo.“ (On sám (osobně) tvrdí totéž.)*; *„Ela mesma apareceu aqui.“ (Ona sama se tady objevila.)*

Tal je zájmeno kvalitativně ztotožňující a jeho význam vyjadřuje totožnost vlastností pojmenované substance, implikující zpravidla srovnání s vlastnostmi substance jiné („*takový*“ = *co do vlastností stejný nebo podobný*). Může stát před podstatným jménem, při důrazu za ním anebo také samostatně: *tal homem „tento muž“, por tal razão „z tohoto důvodu“, a tal ponto que „do takové míry, že“...*, *Fernando de tal „jistý Fernando“*. *Tal* má bimorfnní strukturu: má stejný tvar pro mužský a ženský rod (*tal homem „takový muž, člověk“, tal mulher „taková žena“*), a dva různé tvary pro singulár a plurál: *tal/tais (tais homens „takoví muži, lidé“, tais mulheres „takové ženy“)*. Jako substantivní však je tvarově neměnný a nepodléhá modifikacím ani rodu ani čísla a významově je synonymní

324 Podle starého pravopisu: *pêras*.

s **tal coisa** „taková věc, něco takového“. Velmi blízký tomuto významu zájmen má spojení **tal e qual** „stejný; -á jako, přesně jako: „Ela é tal e qual o pai.“ (Ona je úplně stejná jako její otec.) Ve spojení **tal ou qual** pak znamená „přibližně, podobně“: „Isto é tal ou qual o mesmo.“ (To je téměř stejné.). Tvar *tal* je zařazován někdy do neurčitých zájmen. „Apareceu um tal bem simpático“ (Objevil se tam jeden takový sympaták.).

Mesmo „tentýž“ má stejně jako ve španělštině „bezprostředně identifikační význam“³²⁵. Jde o „obecně relační tetramorfni adjektivum“³²⁶. Tvar *mesmo* má také, stejně jako ve španělštině, „neutrální korelát okazionální, tedy mohou se substantivizovat pomocí členu – **o mesmo - totéž**“³²⁷.

Portugalská demonstrativa v určitém kontextu mohou nabývat také subjektivní hodnoty. *Esse, este* má v mnoha případech pejorativní význam, *aquele* zase emfatický, zdůrazňující. Pomocí ukazovacích zájmen můžeme tvořit expresivní věty a ustálené vazby, vyjadřovat pomocí nich despekt a různé emoce, jako je například překvapení, úlek, údiv, apod.

<i>Essa agora!</i>	<i>No toto!</i>
<i>Ainda mais esta!</i>	<i>Tohle nám tedy scházelo!</i>
<i>Essa é boa!</i>	<i>No, to je teda dobrý!</i>
<i>Essa é que essa.</i>	<i>V tom je právě ten háček.</i>
<i>por essas e por outras</i>	<i>z určitých důvodů...</i>
<i>Esta gente!</i>	<i>To jsou ale lidi!</i>
<i>Este João!/Esse João!</i>	<i>Ten Jan! (despekt)</i>
<i>Com esta fiquei pasmo!</i>	<i>Zůstal jsem z toho paf!</i>
<i>Por esta não esperava.</i>	<i>Tak to jsem teda nečekal.</i>
<i>Aquele é que é...!</i>	<i>To je ale pořádná/ý + substan.</i>
<i>tudo aquilo que ...</i>	<i>všechno to, co...</i>
<i>sem mais aquelas</i>	<i>bez ceremonií, volně, po vůli</i>
<i>não estar com mais aquelas</i>	<i>bez servítků, kategoricky</i>
<i>e mais isto e mais aquilo</i>	<i>ještě to a pak zase ono</i>
<i>por isso</i>	<i>proto</i>
<i>Não estou para isso.</i>	<i>Tak na toto nemám buňky.</i>
<i>Ora essa!</i>	<i>Na to se teda podívejme.</i>

325 B. Zavadil, P. Čermák (2010:387).

326 Tamtéž.

327

7.6. Zájmena vztažná

Zájmena vztažná (portugalsky „pronomes relativos“) jsou „zájmena relativně vymezovací, neboli parciálně delimitativní, to znamená, že plní funkci neúplnostně, tedy parciálně či částečně, tj. vyjadřují neúplné zahrnutí substancí do vymezeného celku.“³²⁸

Jsou povahy adjektivní nebo substantivní a jejich funkcí je: „zprostředkovávat spojení mezi větami odkazem na syntaktická substantiva nebo adjektiva jakožto antecedenty.“³²⁹ V portugalštině mají stejnou formu jako zájmena tázací.³³⁰

Nejčastější je použití tvarově neměnného, amorfního, **que**, „co, který, která, kteří, které“. Je neohebné v rodě a v čísle a v případě nutnosti je shoda s podstaným jménem vyjádřena členem: *o que, a que, os que, as que*. Může se vztahovat k osobám i věcem. V případě nutnosti vyjádření pádu se *que* nebo *o que* „ten, který; to, co, což, a to“ pojí s příslušnou předložkou nejčastěji však předložkou jednoslabičnou:

pád		předložka	
1.	co		<i>que</i>
2.	čeho (jehož, něhož)	<i>de, sem</i>	<i>que</i>
3.	čemu (čemuž, jemuž)	<i>a</i>	<i>que</i>
4.	co	<i>a</i>	<i>que</i>
5.	oslovujeme, voláme		<i>que</i>
6.	o čem (o čemž, o němž, níž)	<i>de</i>	<i>que</i>
7.	s čím (s čímž, s nímž)	<i>com</i>	<i>que</i>

O jornalista de que lemos no jornal... Novinář, o němž jsme četli v novinách,

É o país em que (=onde) nasceu. To je země, v níž se narodil.

Era o que ninguém sabia. To bylo to, co nikdo nevěděl.

Neutrální korelát **o que** uvozuje apoziční větu vedlejší. Znamená „což“ a je odděleno od předchozí věty čárkou.

Ganhou novo prémio, o que lhe agradou muito. Vyhrál novou cenu, což ho hodně povzbudilo.

328 B. Zavadil, P. Čermák (2010:390).

329 B. Zavadil, P. Čermák (2010:391).

330 C.Cunha, L.Cintra (1999:346-347).

Dalším vztažným zájmenem je zájmeno **quem** „*který, kdo, ten, kdo*“, které je amorfní, tudíž neměnné v rodě a v čísle a nikdy se nepoužívá se členem. Vztahuje se jen k osobám či k personifikovaným neživým substantivům. Je možné jej nahradit demonstrativním zájmenem. Může být použit bez antecedentu anebo s kataforickým referentem:

Quem quer dinheiro, tem que trabalhar. Kdo chce mít peníze, musí pracovat.
Aquele que quer dinheiro, tem que trabalhar. Ten, kdo chce peníze, musí pracovat.
Feliz é quem tiver dinheiro. Šťastný bude ten, kdo bude mít peníze.

Quem může nahradit také o *a qual, a qual, os quais, as quais*. Velmi často se používá tvaru *quem* s pádovými předložkami:

pád		předložka	
1.	kdo		<i>quem</i>
2.	koho	<i>de, sem</i>	<i>quem</i>
3.	komu	<i>a, para</i>	<i>quem</i>
4.	koho	<i>a</i>	<i>quem</i>
5.	oslovujeme, voláme		<i>quem</i>
6.	o kom	<i>sobre, de</i>	<i>quem</i>
7.	s kým	<i>com</i>	<i>quem</i>

Carlos, de quem sou amigo há dez anos. Carlos, jehož přítelem jsem deset let...
São preocupações de quem nada tem que fazer. To jsou starosti toho, kdo nemá nic na práci.
Ele era amigo com quem estudou escola. Byl to přítel, s nímž studoval ve škole.

V akuzativním pádu je *quem* použito jak bez předložky, tak s předložkou *a*. Použití s předložkou *a* není povinné, nýbrž fakultativní.

Zájmeno **qual** se vztahuje na osoby i věci. Jeho bimorfní tvar se určuje podstatným jménem, ke kterému patří. Případnou kongruenci vyjadřuje buď člen anebo plurální koncovka: *a qual, o qual, os quais, as quais* „*který, která, kteří, které*“. Toto vztažné zájmeno se vztahuje k osobám i k věcem. Klade se v případech, kdy by užitím zájmena *que* mohlo dojít k nejasnosti.³³¹

331 C.Cunha, L.Cintra (1999:349-350).

pád		předložka	
1	co		<i>o/a qual</i>
2.	čeho (jehož, něhož)	<i>de, sem</i>	<i>o/a qual</i>
3.	čemu (čemuž, jemuž)	<i>a, para</i>	<i>o/a qual</i>
4.	co	<i>a</i>	<i>o/a qual</i>
5.	oslovujeme, voláme		<i>o/a qual</i>
6.	o čem (o čemž, o němž, níž)	<i>sobre, de</i>	<i>o/a qual</i>
7.	s čím (s čímž, s nímž)	<i>com</i>	<i>o/a qual</i>

*Deu-me **a carta** que foi escrita por **um grupo** de amigos, **a qual** foi publicada na revista. Dal mi dopis, který napsala skupina přátel, a který byl uveřejněn v časopise.*

V adjektivních explikativních větách je oddělen čárkou od věty předchozí:

*Chegou o famoso jornalista, **o qual** celebrou o lançamento do seu novo livro. Přijel známý novinář, **ten, který** slavil křest své nové knihy.*

Kromě toho se tohoto zájmena užívá po **víceslabičných předložkách a předložkových výrazech**, např. *entre* „mezi“, *contra* „proti“, *durante* „během“, *sobre* „o“, *para* „pro“, *perante* „přes“, *segundo* „podle“, *além de* „kromě“, *através de* „přes“, *a respeito de* „vzhledem k“, *de acordo com* „podle, v souladu s“, *ao cabo de* „pro účel“, *no final de* „na konci“, apod... Po jednoslabičných předložkách *com* „s“, *em* „v“, (kromě *sem* „bez“ a *por* „pro“) lze použít stejně o *qual* jako *que*.

*Os irmãos **entre os quais** cresceu.*

*É um assunto **contra o qual** nada há a fazer.*

*É uma coisa **sem a qual** não posso imaginar a vida.*

*Sourozenci, **mezi nimiž** vyrůstal...*

*Je to věc, **proti níž** nic nezmůžeme.*

*Je to něco, **bez čehož** si nedokážu představit život...*

Zájmeno **o qual** se klade při vymezení určitého počtu: *um dos quais* „z nichž jeden“, *uma das quais* „z nichž jedna“, *alguns dos quais* „z nichž někteří“, *algumas das quais* „z nichž některé“, apod.

*O professor apresentou duas conferências, **uma das quais** foi dedicada ao problema da crise em Portugal. Profesor měl dvě přednášky, z **nichž jedna** byla věnována problému krize v Portugalsku.*

Dalším vztažným zájmenem je posesivně relativní adjektivní zájmeno s tetramorfní strukturou **cujo, -a, cujos, -as** „jehož, jejíž, jejichž“. Zatímco se v češtině toto vztažné zájmeno shoduje v rodě a v čísle s předchozím zájmenem, v portugalské se shoduje s podstatným jménem, před nímž stojí. Nikdy tomuto zájmenu nepředchází člen.³³²

*A escola, **cujo** diretor³³³ é João Santos, é de muito alta qualidade.*
Škola, **jejíž** ředitelem je João Santos, je velmi kvalitní.

Někdy se projevuje snaha nahrazovat *cujo* jiným vztažným zájmenem, například **de quem, de que, do qual**:

*Vou lembrar-me sempre das pessoas **de quem** fiquei amigo.*
Vždy budu vzpomínat na ty, **s nimiž** jsem se spřátelil.

Předchází-li *cujo* dvě nebo více podstatných jmen, musí se shodovat v rodě a čísle s nejbližším z nich, případně se opakovat před každým:

*Eram crianças **cuja** felicidade e cujo amor se depreendem dos valores materiais.*
To byly děti, **jejichž** štěstí a láska se odvíjí od materiálních hodnot.

K dalšímu typu vztažných zájmen patří tetramorfní zájmena kvantitativně vymežovací **quanto a tanto**, které je povahy adjektivní, tedy tvoří tvary ženského a mužského rodu *quanto, quanta, quantos, quantas, tanto, tanta, tantos, tantas*. Vždy se shodují s podstatným jménem v rodě a čísle. Tato kvantitativně vymežovací zájmena obsahují sémantický rys kvantity, a proto spadají do funkční třídy kvantifikátorů, která prostupuje různými slovními druhy a jejíž centrum tvoří číslovky. Proto mají kvantitativně vymežovací zájmena k číslovkám velmi blízko.³³⁴ Užívá se jich jak samostatně, tak souvztažně při srovnávání ve funkci proadverbiálně vymežovací: *tanto...quanto; tanta...quanta; tantos...quantos; tantas...quantas*.

*Nunca me dará **tanto** dinheiro.*
Quantos livros lêš?
*Dei **tanto quanto** me foi possível dar.*

*Nikdy mi **tolik** peněz nedá.*
Kolik knih čteš?
Dal jsem tolik, kolik jsem mohl dát.

332 C. Cunha, L. Cintra (1999:350).

333 Podle starého pravopisu: *director*.

334 B. Zavadil, P. Čermák (2010:390).

*Consegue sempre fazer **tudo quanto** lhe dizes. Podaří se mu vždy udělat **vše, co** mu řekneš.
 Conhece **quantos** professores há na escola. Zná **všechny** profesory, kteří jsou v této škole.*

Tanto a **quanto** se vyskytují v následujících ustálených spojeních:

<i>Tanto faz.</i>	<i>To je jedno</i>
<i>Tanto me/lhe/te importa.</i>	<i>To mi/mu/tobě jedno.</i>
<i>Tanto melhor.</i>	<i>O to lépe.</i>
<i>Tanto pior.</i>	<i>O to hůře.</i>
<i>a páginas tantas.</i>	<i>v určitý okamžik, jednou</i>
<i>às tantas.</i>	<i>velmi pozdě; snad/asi.</i>
<i>Trabalho às tantas da noite.</i>	<i>Pracuji až do pozdních nočních hodin.</i>
<i>Às tantas ele tem razão.</i>	<i>Možná má pravdu.</i>

Ve funkci vtažných zájmen se nachází také **onde**. Jeho příslušnost ke slovnímu druhu zájmen však není jednoznačně stanovena. Portugalské gramatiky hovoří o *onde* jakožto vztažném zájmenu, nahrazující výraz „*em que*“ („*v němž*“), jiní je zařazují do vztažných deiktických adverbii (především pak brazilské gramatiky).

7. 7. Tázací zájmena

Zájmena tázací (portugalsky „*pronomes interrogativos*“, česky také *interrogativa*) jsou zájmena „relativně vymezovací, neboli parciálně delimitativní, to znamená, že plní funkci neúplnostně, tedy parciálně či částečně, tj. vyjadřují neúplné zahrnutí substancí do vymezeného celku.“³³⁵ Jsou povahy adjektivní i substantivní a jejich hlavní funkcí je „identifikovat substance nebo jejich vlastnosti jako předmět otázky, tj. požadavku doplnění informace.“³³⁶

K tázacím zájmenům patří **quem? que? qual/quais? quanto, -a, -os, -as?**

Quem? /Kdo? se vztahuje jen k osobám. Pádové vazby vyjadřuje stejným způsobem jako ve funkci vztažného zájmena.

335 Tamtéž.

336 C.Cunha, L.Cintra (1999:352-356).

*Quem mora nesta casa?**Com quem vais ao cinema?**De quem estão a falar?**Kdo bydlí v tomto domě?**S kým jdeš do kina?**O kom to mluvíte?*

Que?/Co? se vztahuje jen k věcem, stojí-li samostatně nebo se členem. Pádové vztahy se vyjadřují stejně jako ve funkci vztažného zájmena.

*Que/O que queres?**De que falei?**Co chceš?**O čem jste mluvili?*

V případě, že se pojí s podstatným jménem, pak má adjektivní význam „jaký, který“, popřípadě „kolik“ a pádové vztahy opět je možno vyjádřit jako ve funkci vztažného zájmena:

*Que livro estás a ler?**Que cidade vão visitar?**Com que rapaz falaste?**Que horas são?**Jakou knihu čteš?**Jaké město navštíví?**S jakým klukem jsi mluvil?**Kolik je hodin?*

Qual?/Quais? Jsou tázací zájmena, která se vztahují jak k osobám, tak k věcem. Na rozdíl od *que* se ho užívá zvláště v případě, je-li možnost výběru mezi dvěma nebo více osobami či věcmi. Spona se často vynechává:

*Qual dos livros é melhor?**Quais os defeitos do telemóvel?**Qual é a profissão dele?**Quais são os teus livros?**Která z těch knih je lepší?**Jaké jsou závady telefonu?**Jaké je jeho zaměstnání?**Které knihy jsou tvoje?*

Quanto? / Quanta? / Quantos? / Quantas? ve významu *kolik* může být použito jak samostatně v substantivní funkci (v tom případě je amorfní), tak s podstatným jménem v adjektivní funkci (v tom případě je tetramorfní). Stojí-li toto zájmeno s podstatným jménem, shoduje se s ním v rodě i čísle (na rozdíl od češtiny). V tomto případě se může vztahovat k osobám i k věcem. Pokud stojí samostatně, pak v neohebném tvaru *quanto*.

Quanto é um bilhete de ida e volta? *Kolik stojí zpáteční lístek?*
Quanto tempo demora a viagem? *Jak dlouho trvá cesta?*
Quantos alunos há na turma? *Kolik studentů je ve třídě?*

Uvedená ukazovací zájmena mohou plnit též funkci **zájmen zvolacích**:

Quem me dera ter sucesso! *Kéž bych měla úspěch.*
Que pena! Que vergonha! *To je ale škoda. To je ale ostuda!*
Quanto nós rimos! *To jsme se nasmáli!*
Quanto livros tens! *Ty máš ale knih!*

Tázací zájmena jsou často doprovázena emfatickým výrazem **É QUE**, který se nazývá „clivagem“. Tato vsuvka se klade před slovesa nebo po podstatném jménu, které doprovází tázací zájmeno:

Onde é que moras? *Kdepak bydlíš?*
Como é que te chamas? *Jakpak se jmenuješ?*

7.8. Zájmena neurčitá

Zájmena neurčitá mohou být kvalitativně i kvantitativně rozlišující.³³⁷

Zájmena kvalitativně rozlišují (alteratóry) jsou „kvalitativně vymežovací lexémy, které udávají vztah rozdílnosti“³³⁸ (*outro, outra, demais, os outros*).

Zájmena kvalitativně neurčitá „vymežují danou substancí jako neurčitou, kontextově nezapojenou.“³³⁹ Patří k nim adjektivní zájmena (*algum, alguma, alguns, algumas, algo, alguém*), která jsou považována za pravá neurčitá zájmena.

Zájmena kvantitativně vymežovací mají schopnost „vymežovat buď absolutně (totálně) nebo parciálně (částečně)“³⁴⁰.

Zájmena absolutně vymežovací³⁴¹ „vyjadřují úplné a bezvýjimečné zahrnutí substancí do vymezeného celku, nebo plní funkci záporně (negativně) vymežovací, tj. vyjadřují

337 B. Zavadil, P. Čermák (2010:387-392).

338 Tamtéž.

339 Tamtéž.

340 B. Zavadil, P. Čermák (2010:391).

341 B. Zavadil, P. Čermák (2010:390).

absolutní nulovost zahrnutí do celku.³⁴² Patří zde totalizační zájmena *cada, todo, toda, todos, todas, tudo* nebo záporně vymezovací zájmena *nada, nenhum, nenhuma, nenhuns, nenhumas, ninguém*. „Tato zájmena bývají tradičně řazena do neurčitých zájmen, přestože některé gramatiky správně upozorňují na to, že u absolutních vymezovacích zájmen rozhodně nejde o vymezení neurčité. Krajiní hodnota absolutní zahrnutosti do celku, nebo naopak absolutní vyloučenosti z celku, dodává jejich významu kvantitativní určitost, i když je to bez číselného vyjádření. Právě toto nečíselné a nepřesné vyjádření vede k zařazení do neurčitých zájmen.“³⁴³ Zatímco *110 alunos* „100 studentů“ je přesně vyčísleno, pak *todos os alunos* „všichni žáci“ není přesně kvantitativně numericky vyčísleno.³⁴⁴

Kvantitativní zájmena parciálně/částečně vymezovací vyjadřují „neúplné zahrnutí substancí do celku“³⁴⁵. Jsou považována za vlastní zájmena neurčitá (indefinitní) a patří i k nim: *algum, alguma, alguns, algumas, alguém, algo*. Některá zájmena mohou mít význam „libovolné výběrovosti, jako jsou zájmena libovolně vymezovací neboli arbitrární“³⁴⁶ (*qualquer, quaisquer, quem quer que, onde quer que, atd.*)

Většina neurčitých zájmen může být jak substantivní, tak adjektivní povahy. V případě substantivních zájmen platí, že jsou neohebná. U některých z nich je však důležité rozlišit kategorii životnosti a neživotnosti: *alguém* „někdo“ /*algo* „něco“; *ninguém* „nikdo“ / *nada* „nic“.

Ohebná: nesamostatná				neohebná: samostatná
mužský rod singulár plurál		ženský rod singulár plurál		živ./neživ.
<i>algum</i>	<i>alguns</i>	<i>alguma</i>	<i>algumas</i>	<i>alguém/algo</i>
<i>nenhum</i>	<i>nenhuns</i>	<i>nenhuma</i>	<i>nenhumas</i>	<i>ninguém/nada</i>
<i>todo</i>	<i>todos</i>	<i>toda</i>	<i>todas</i>	<i>tudo</i>
<i>outro</i>	<i>outros</i>	<i>outra</i>	<i>outras</i>	<i>outrem</i>
<i>certo</i>	<i>certos</i>	<i>certa</i>	<i>certas</i>	
<i>vário</i>	<i>vários</i>	<i>vária</i>	<i>várias</i>	
<i>tanto</i>	<i>tantos</i>	<i>tanta</i>	<i>tantas</i>	

342 Tamtéž.

343 Tamtéž.

344 B. Zavadil, P. Čermák (2010:391).

345 Tamtéž.

346 Tamtéž.

<i>quanto</i>	<i>quantos</i>	<i>quanta</i>	<i>quantas</i>	
<i>qualquer</i>	<i>quaisquer</i>	<i>qualquer</i>	<i>quaisquer</i>	

K neohebným substantivním zájmenům patří *alguém, algo, ninguém, nada, tudo, outrem, nada, cada*.

K ohebným zájmenům pak patří ostatní zájmena a platí u nich následující pravidla.

U negativních zájmen je nutné přihlédnout k **pravidlu o dvojím záporu**. V portugalštině se klade sloveso v záporném tvaru, pokud negativní zájmeno stojí za ním. V případě, že negativní zájmeno stojí před slovesem, pak se sloveso klade ve tvaru kladném, i když se této konstrukce používá spíše sporadicky:

Não sei nada.

Nevím nic.

Nada posso fazer.

Nic nemohu udělat.

Não falei nunca do que aconteceu.

Nikdy jsem nemluvil o tom, co se stalo.

Nunca falei do que aconteceu.

Nemluvil jsem nikdy o tom, co se stalo.

Nada je součástí ustálených spojení a idiomatických vazeb:

<i>Não é nada.</i>	<i>To nic není.</i>
<i>Nunca pergunta nada.</i>	<i>Nikdy se na nic neptá</i>
<i>Nada posso fazer.</i>	<i>Nic nemůžu udělat.</i>
<i>Nada disso!</i>	<i>Nic takového.</i>
<i>Nada de exageros!</i>	<i>A žádné přehánění!</i>
<i>De nada !</i>	<i>Není zač.</i>
<i>dentro em nada</i>	<i>hned</i>
<i>por tudo e por nada</i>	<i>zbytečně</i>
<i>Nada feito!</i>	<i>A nic z toho!</i>
<i>Nada a fazer!</i>	<i>Nedá se nic dělat.</i>
<i>dar em nada</i>	<i>něco nevyjít</i>
<i>nada mais nada menos que... než</i>	<i>nic víc nic míň,... než</i>
<i>Qual nada?!</i>	<i>Jak to že nic?</i>

Zájmena parciálně kvalitativně vymezující *algum, alguma, alguns, algumas* jsou někdy použity za podstatným jménem a stávají se tak z nich záporná neurčitá zájmena a překládají se výrazem „vůbec žádný“. Před podstatným jménem pak mají význam „jistý, určitý“

De alguma maneira nós somos também responsáveis. „

My do určité míry jsme také zodpovědní“.

De maneira alguma eu posso concordar com isso.

„V žádném případě s tím nemohu souhlasit“.

Algun, alguma, alguns, algumas mohou být také kvantitativně parciálně vymežovací a v množném čísle mohou mít význam neurčitého množství, které se překládá do češtiny jako „několik“:

Encontrei alguns colegas de trabalho. Potkal jsem několik kolegů z práce.

Confesso que tive algum medo. Přiznávám se, že jsem také měl trochu strach.

Comprei algum vinho. Koupil jsem nějaké víno.

Ke kvalitativně neurčitým zájmenům patří také **certo, certa, certos, certas** (expresivně také **certinho**), která ve funkci neurčitého zájmena stojí vždy před podstatným jménem s významem „jistý, jakýsi nějaký“. V pozici za podstatným jménem má význam „zaručený, spolehlivý, bezpečný, jistý, správný“: *um certo humor* určitý humor „určitá dávka humoru“ *x um humor certo* „správný humor“, *a uma certa hora* „v jistou hodinu“ *x à hora certa* „v přesnou hodinu“, *um certo amigo* „jistý (nějaký) přítel“ *x um amigo certo* „spolehlivý (stoprocentní) přítel“, *certa ocasião* „určitá příležitost“ *x a ocasião certa* „správná příležitost“, *uma certa idade* „jistý věk“ *x a idade certa* „pravý (správný) věk“.

K **alterátorům**³⁴⁷ patří také obecně relační adjektivum **outro, outra, outros, outras** a jeho synonyma, jako jsou **diferente, diverso, distinto, demais**. **Outro** má substantivní korelát **outrem**. Expresivně lze také použít **outro qualquer** „jakýkoliv jiný“. Se zájmeny ho sblížuje schopnost zastupovat substantivum, případně k němu kontextově odkazovat³⁴⁸. „*Aqui há um livro, ali há outro.*“ (*Tady je jedna kniha, tam je druhá.*); „*Traz-me outro papel.*“ (*Přines mi další/jiný papír.*); „*Fica para outro dia.*“ (*Necháme to na jiný den. (na jindy)*)“.

Ve spojení se členem určitým a s odkazovacím zájmenem **o/a** nabývá **outro** funkce, kterou B. Zavadil nazývá **diferenciačně identifikační**, která: „vyjadřuje protiklad dvou různých substancí a překládá se jako „druhý“, „další“, „opačný“.“³⁴⁹ *Este livro é mais bonito do que o outro.* „*Tato kniha je hezčí než ta druhá.*“ Někdy se používá i v přeneseném významu: *A outra vida.* „*Posmrtný život.*“; *Noutro mundo* „*no onom světě*“.

347 B. Zavadil, P. Čermák (2010:388).

348 Tamtéž.

349 B. Zavadil, P. Čermák (2010:389).

S předložkou *de* a *em* může tvořit stažený tvar: *doutra vez* „jindy“; *noutro sentido* „v jiném smyslu“; *noutros tempos* „v jiných dobách (dřívějších)“.

V množném čísle může být opět alterátorem kvalitativně vymežujícím, pokud není spojen se členem: *outros* „jiní“ nebo ve spojení se členem může mít diferenciacně identifikační funkci: *os outros* „ti druzí“, stejně jako *os demais*, *as demais*, který implikuje navíc význam **reziduálně identifikační (ostatní)**.³⁵⁰

K arbitrárním zájmenům v portugalštině patří **qualquer**, nebo pak také opisný tvar **quem quer que, onde quer que, o que quer que**. *Qualquer* může být povahy substantivní v případě substituce, nicméně převažuje u něj hlavně funkce adjektivní a jejich význam vymezuje danou substancí jako předmět libovolného výběru.

Je také součástí ustálených spojení a konstrukcí:

qualquer, quaisquer	kterýkoli, jakýkoli, kdokoli
<i>sem quaisquer cerimônias</i>	<i>bez jakýchkoliv servítků</i>
<i>a qualquer momento</i>	<i>kdykoli</i>
<i>em qualquer parte</i>	<i>kdekoli</i>
<i>vou comprar qualquer coisa para comer</i>	<i>koupím si něco k snědku</i>
<i>qualquer pessoa</i>	<i>kdokoli</i>
<i>de qualquer maneira</i>	<i>jakkoli, nějak</i>
<i>em qualquer lugar</i>	<i>kdekoli</i>
<i>qualquer um</i>	<i>kdokoli /i despektivně: nevýznamný člověk/</i>
<i>ser/estar qualquer coisa</i>	<i>být něco/někdo (v pozitivním slova smyslu)</i>

K absolutně vymežovacím zájmenům³⁵¹ patří *cada* „každý, každá“, a *todo, toda, todos, todas, tudo*.

Zájmena *cada* se obecně používá před podstatným jménem. Označuje individuálně každý prvek určité skupiny osob či věcí. Může stát před podstatným jménem v jednotném čísle: *cada aluno* „každý student“, *cada revista* „každý časopis“; před podstatným jménem v množném čísle, předchází-li jej číslovka *cada dois ou três dias* „každý druhý nebo třetí den“. Může implikovat složku pravidelnosti děje: *em cada dez minutos* „každých deset minut“, nebo intenzity děje: (expresivně) *cada disparate*, „velká hloupost“. *Cada um, cada qual* může znamenat také „každý z nich“, jako například ve větě: „*Compraram um livro cada*.“ (Každý z nich koupil knihu.).

350 Tamtéž.

351 B. Zavadil, P. Čermák (2010:390).

Toto zájmeno je také součástí ustálených spojení.

<i>Cada qual sente o seu mal.</i>	<i>Každý ví, kde ho bota tlačí.</i>
<i>cada vez mais</i>	<i>čím dál víc</i>
<i>cada vez que</i>	<i>pokaždé, když.</i>
<i>Ele há cada um!</i>	<i>To je ale chování! (údiv).</i>
<i>Tu tens cada uma!</i>	<i>Ty máš ale řeči! (údiv nad tím, co bylo řečeno)</i>
<i>Cada cabeça, cada sentença.</i>	<i>Víc hlav, víc názorů.</i>

Totalizační neurčité zájmeno³⁵² **todo, toda, todos, todas** (expresivně se používá občas v lidovém hovorovém jazyku ve tvaru deminutivním: **todinho, todinha**) stojí se členem před podstatným jménem.

V případě, že je podstatné jméno v jednotném čísle, pak **todo + o (a) + substantivum** znamená **celý, celá**: *toda a família* „celá rodina“, *todo o livro* „celá kniha“, *todo o mundo* „celý svět“. Lze jej také klást za podstatné jméno (expresivní): „*A família toda contagiou-se.*“ (Rodina se celá nakazila.).

Ale v případě, že je podstatné jméno v čísle množném, pak **todos + os (as) + substantivum (pl)** znamená **všichni, všechny**: *todas as famílias* „všechny rodiny“, *todos os livros* „všechny knihy“.

Časté je použití totalizátoru ve spojení s časovým údajem. *todos os dias* „každý den“, *todo o dia* „celý den“, *todos os anos* „každý rok“ *todo o ano* „celý rok“.

Používá se také ve významu „veškerý, veliký, veškerý“: *com todo o amor* „s veškerou láskou (s velkou láskou)“, *com todo o esforço* „s velkým úsilím“.

V pre-adjektivní pozici pak má význam **měrového příslovce**³⁵³: *A cidade estava toda iluminada.* „Město bylo celé osvětlené.“ *Ela estava todo suado.* „Byl celý zpcený (úplně, velmi)“ *Eles estavam todos felizes.* „Byli úplně šťastní. (velmi).“

V nominální podobě znamená „všichni“: *Todos já estamos aqui.* „Již jsme tu všichni.“ *Parem todos e prestem atenção!* „Přestaňte všichni a dávejte pozor!“ *Todos estão em casa.* „Všichni jsou doma“.

352 B. Zavadil, P. Čermák (2010:391).

353 Tamtéž.

Todo, toda, todos, todas, tudo jsou také součástí ustálených spojení a idiomatických vazeb:

<i>à toda.</i>	<i>vysokou rychlostí (rychle jako blázen)</i>
<i>de todas as formas e feitios</i>	<i>jak jen to je možné (po dobrém či po zlém).</i>
<i>todos à uma</i>	<i>všichni zároveň.</i>
<i>andar de todo</i>	<i>být protivný</i>
<i>estar de todo</i>	<i>být nesnesitelný</i>
<i>estar em todas</i>	<i>být všude jednou nohou</i>
<i>Sabe-a toda.</i>	<i>On je obrychtovaný.</i>